

SOVYETLER BİRLİĞİNDE TOPLUM BİLİMLERİ : SONUÇLAR VE EĞİLİMLER ¹

Yazan : A. A. ZVORYKIN *

Çeviren : Özer OZANKAYA

Uzmanlardan tebliğlerinde özellikle değinmeleri istenen ana sorun, toplum ve insan bilimlerinin ana eğilimleri üzerinde uluslararası bir inceleme yapma imkânının bulunup bulunmadığı ve eğer varsa bunun hangi şartlar altında mümkün olacağı sorunuydu. Kanaatimce böyle bir inceleme yapılabilir. Ancak bilim adamlarının - özellikle Batı dünyası ve sosyalist ülkelerin bilim adamlarının -, toplumsal gelişimin genel kuramı ve öbür yanları üzerinde sahip oldukları farklı görüşlerden doğan güçlükleri bilmezlikten gelemeyiz. Açıktır ki incelemenin başarılı olabilmesi için, doğa bilimlerindeki gibi bir tek yaklaşımın toplumbilimler alanında mümkün olmadığı daha başlangıçtan itibaren bilinmelidir. Yapılması önerilen inceleme araştırmacıların, toplumbilimler alanındaki türlü eğilimler, kendi konuları, yöntem, sınıflandırma ve örgütlendirme ile ilgili farklı anlayışlarını yansıtmalıdır.

Önerilen uluslararası incelemenin şu biçimde olması düşünülmektedir : (a) bilim ve toplum - insan bilimlerinin genel bilimsel düzen içindeki yeri; (b) toplumbilimlerin metodolojisi; (c) toplum bilimlerde araştırma, yöntem ve teknikleri; (d) toplum bilimlerin tasnifi; (e) bazı toplum bilim dallarındaki başlıca gelişme eğilimleri.

(1) Bu yazı UNESCO'nun müsaadesiyle, *International Social Science Journal*'ın Cilt XVI, sayı 4, 1964, ss. 588 - 602'den alınarak türkçeye çevrilmiştir. (Çevirenin notu).

(*) Prof. A. A. Zvorykin, Moskova'daki Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsünün öğretim müdürüdür. Kendisi İnsanın Bilimsel ve Kültürel Gelişiminin Tarihi Üzerine Uluslararası Komisyon'un üyesidir. Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin yayın kurulu başkanlığını yapmıştır. *Les conséquences sociales de la mécanisation et de l'automatisation en URSS* adlı eserini UNESCO yayınlamıştır (1963).

Toplum ve insan bilimlerinin genel bilimsel düzen içindeki yeri

Geleneklerin biçimlediği ve artan hızla gelişen bilim, tabiat ve toplum bilimleri bütünüünün pratik deneylerinden ve bu bilimlerin evrimini yöneten nesnel yasalar üzerindeki düşüncelerden doğup gelişmiştir.

Bilim insanın bilgilerini kullanarak dünyayı kendi yararına olacak biçimde değiştirme yolunda yüzyıllar süren ilerlemesinin ürünüdür. Bilim insana gerçek dünyanın yasalarını her zaman daha derinden kavrama imkânını sağlar. Bilim, olgusal gözlemlerden hareket ederek olayların doğuşunu ve gelişimini açıklamaya ve neden ile sonuç arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışır; insana bu gerçek dünyanın nesnel yasaları hakkında bilgi ve pratikte nasıl uygulanacağı hakkında bir görüş kazandırır. Böylece bilim insan faaliyetlerinin belli bir biçiminin - bilimsel faaliyetin - ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilimin içeriği değişik konuları ve insanın bunları kavrayış açılarını kapsar. Bilimler üç ana gruba ayrılabilirler: doğanın belirtileriyle ilgilenen doğa bilimleri; toplum hayatının belirtileriyle ilgilenen toplum bilimleri; bilgi bilimleri. Bu üç grup bilimler arasındaki ortak özellikler şunlardır: (a) gerçekten mevcut olan yasaları incelerler; (b) bütün olayların nedenleri olduğu inancı üzerine kuruludurlar; (c) içinde yaşadığımız dünya hakkında genel bilgi sağlarlar; (d) nesnel yasaların bilinçli bir biçimde kullanılmasına imkân sağlarlar.

Ancak, hepsi bu genel nitelikleri paylaşmakla birlikte, doğa, toplum ve zihni faaliyet bilimlerinin izledikleri birçok araştırma yolları bakımından kendilerine özgü ayırdedici yanları vardır. Toplum bilimlerindeki yasaları doğa bilimlerindeki yasalardan ayırdeden başlıca husus, toplum içinde kör ve bilinçsiz güçlerin eylemde bulunmakta olmasıdır. Yine de toplum, bir ahlâk duygusuna, bir iradeye ve ulaşmaya çalıştıkları belirli amaçlara sahip bireylerden kuruludur. Bundan dolayı toplumsal bilimlerde yasalara yalnız yaklaşımlar, ya da hâkim eğilimler olarak ulaşılabilir.

Doğa bilimleriyle toplum bilimleri arasındaki fark, genel yasaların pek çoğu hariç, toplumsal olayları yöneten nesnel yasaların çoğunun belli bir tarihi dönem içinde işlemesi ve şartlar değişince başka yasalara yol vermesidir. Son olarak, toplum bilimleriyle doğa bilimlerinde kullanılan yöntemler arasında da temel farklar vardır. Doğa bilimleri laboratuvar deneylerine geniş ölçüde başvurmakta, toplum bilimlerinde ise bu yol sınırlı ölçüde kullanılabilir.

mektedir. Bilim toplumsal bilincin belirtilerinden biri olarak da görülebilir; bu bakımdan bu bilincin öbür belirtileriyle birçok ortak yanları vardır. Hepsi gerçeğin değişik yanlarını yansıtır. Nesnel dünya benzersiz bir bilgi konusudur ve bütün bilgilerimizin içeriğinin kaynağıdır.

Gerçeğin bilimsel ifadesini başka ifade biçimleriyle karşılaştırmak suretiyle daha derinden kavramak mümkün olabilir :

1. Gerçeğin sanat açısından ifadesi, insan ile evren arasındaki estetik ilişkiyi ortaya koyan sanat modellerine dayalı özel bir ifade yoludur.

2. Toplumun ahlâki erdemlerini üreten (iyi, haklı, vs.) ve topluluk hayatına özgü olan davranış ölçüleri yoluyla gerçeğin ahlâki ifadesi.

3. Gerçeğin ideolojik ifadesi, gerçeğin bütünlenmiş bir anlamı olup, belli bir grup, sınıf veya toplumca benimsenen ve kendisine uygun bir ideolojiyle de yüklü olan genel bir dünya görüşü üzerine kuruludur.

4. Gerçeğin dinsel ifadesi : dış dünya ile ilgili yanlış bir izlenim üzerine kurulu olup, doğal güçleri doğa üstüymüş gibi görür. Tarih içinde geçici bir aşama olan bu anlatım bir dünya görüşünü, bir duygulanma biçimini ve bir kültürü kapsıyan bütünlenmiş bir nitelik taşır.

5. Gerçeğin (rasyonel) bilimsel ifadesi, akıl duyu araçları yoluyla nesnelere temas ettiği zaman araya girmektedir. Bu duyu araçları duygulanma, algılama ve temsil üzerine kuruludur. Nesnelere farklı yanları ve bunlar arasındaki dışa yönelik ilişkiler hakkında bilgi sağlarlar; demek oluyor ki belirli nesnelere hakkında bilgi verirler. Fakat bilimsel ifadeye soyutlama yoluyla ulaşılır; nesnelere ve bunların özellikleriyle ilişkilerinin anlaşılmasına dayanır ve ortak yanları olan bir dize olayı başlangıç noktası olarak genel kategoriler ortaya koyar ve böylece nesnelere örgütler.

Bilim toplumsal bilinçleşmenin öbür belirtilerinden ayrı olmakla birlikte, yine de onlarla ilişki halindedir. Bilim toplumsal bilincin belirtilerinden bir tanesidir ve onun başka belirtilerinin doğruluğunu tesbit etmeğe ve bunların doğuşunu, mahiyetini ve toplumsal önemini bulmağa imkân sağlar. Doğal ve toplumsal olaylarla ilgili bilimlerin yanında, gerçeğin başka ifade edilme biçimlerini yansıtan bir grup bilim yer almaktadır. Gerçeğin sanatsal

ifadesini estetik, ahlâki ifadesini etik, ideolojik ifadesini tarihi maddecilik ve dinsel ifadesini de ateizm incelemektedir.

Bilimin ayırdedici bir yanı kaziyelerini ve tündengelişimlerini kesinlikle örneğe bağlamasıdır. Örneksiz bilim düşünülemez; hiç bir öneri doğrulamasız kabul edilemez, edilmemelidir. Şüphesiz bilim, bir dokunulmaz gerçekler yapısı değildir.

Tarihinin her aşamasında, er veya geç bertaraf edilen birçok yanlışlar yanında, uygulamanın da doğruladığı sıhhatli kuramlar bulunmuştur. Öyle görünüyor ki evrensel kuramlar daha sonraları sınırlandırılmakta, görelî gerçekler mutlak gerçekler haline gelinceye kadar işlenmekte, pratiğin sınavına karşı tutunamıyan yanlış öneriler ise ortadan kalkmakta ve gerçekçi olanlara yol vermektedirler.

Toplumsal ve tarihi süreçlerin bir ürünü olmakla birlikte, bilim bir ölçüye kadar özerkliğe sahiptir: kendisine özgü gelişme yasaları vardır. Tabiatı gereği insan zihni gerçeği kavramakta hiçbir sınır tanımamaktadır; ancak bu gerçek ,düşünme biçimi geleneklerin rengini taşıyan bireyler tarafından algılanmaktadır.

Bu çelişme, biribirini izliyen kuşakların çabaları sonunda dünya hakkındaki bilgilerimizin sürekli olarak artması yoluyla bir çözüm yoluna bağlanmaktadır. Bu çözüme ilerici birey ve kuramların, saatleri tersine çevirmek isteyenlere karşı çıkardıkları düşünce çatışmalarında ve mücadelelerde ulaşılmaktadır. Pratik ihtiyaçlardan doğan ve onları karşılamak üzere uygulanan bilimsel araştırma, zamanla bizim için kendi başına bir ihtiyaç haline gelmiştir ve bu ihtiyacın karşılanması çok defa bir bilim adamının bütün hayatına anlam verebilmektedir.

TOPLUMSAL BİLİMLERİN METODOLOJİSİ

Toplumsal bilimlerin metodolojisi gibi böylesine karmaşık bir sorunun bütün yanlarına ışık tutmak iddiasında bulunmamakla birlikte, bu tebliğde Sovyet bilginlerince ele alınan özel önemde bazı sorulara yer vereceğiz.

Metodoloji terimiyle Sovyet bilginleri yalnız belli bir disipline veya disiplinler grubuna uygulanabilir araştırma yöntemlerinin tümünü anlatmakla kalmamakta, aynı zamanda dünyayı incelemek ve değiştirmek yöntemlerinin incelenmesini de anlatmaktadırlar. Marksist - Leninist metodoloji diyalektik materyalizmdir; bu da

hem bir genel bilgi yöntemi, hem de bilgi alanında uygulanan yöntemlerin bilimsel bir kuramıdır.

Toplum bilimlerin metodolojisi, Marksizm - Leninizmin bütüncü bir parçası olan tarihi materyalizm üzerine kuruludur. Genel bir toplumsal gelişme kuramı olarak ileri sürülen tarihi materyalizm, bireysel toplum bilimlerden farklı olarak, toplum içindeki değişik yaşama biçimleriyle değil, toplumsal ilişkiler veya görüntülerin (iktisadi, siyasal, hukuki, ideolojik) şu veya bu yanıyla da değil, fakat bizzat toplumda, onun gelişimiyle -yani bütün olarak toplumsal hayat ile ve onun karşılıklı etkileşme halinde bulunan bütün güçleriyle ilgilenmektedir.

Maddeci tarih anlayışı, bütün sorulara hazır cevaplar sağlayacak herhangi bir model tazammun etmemektedir. Tarihi maddecilik esas itibarıyla belirli tarihi dönemlerde yer alan belirli toplumsal süreçlerin incelenmesi için genel bir kuram ve metodoloji sağlamaktadır. Her dönemi ve her toplumu anlayabilmek için bu genel kuramın özel uygulamalarının keşfedilmesi gereklidir. Genel kurama sıkı sıkıya bağlı olan bu özel uygulamalar aracılığıyla her toplumun evrimini anlamak mümkündür; ister köleci, ister feodal, ister kapitalist, isterse sosyalist bir toplum olsun. Marksist metodoloji, toplumsal olaylar ve onların evrimi hakkındaki bilginin yöntemlerine hakim olan nesnel kuralların bulunduğu olgusu üzerine kuruludur. Her bilimde olduğu gibi toplumsal bilimlerde de bilginin amacı nesnel gerçeğe ulaşmaktır. Yine her bilimde olduğu gibi toplumsal bilimlerde de bilgi süreci yaşanan olaylarla başlar ve soyut düşünceye, sonra da uygulamaya geçer.

Toplum bilimlerde hayatın gözlemlenmesi, olayların çözümlenmesi ve olguların incelenmesi demektir. Bilim adamı için olgular hayati bir zorunluluk ve her araştırmanın temel parçasıdır. Bilgide bunu izliyen aşama özelden genele ilerlemektir. Genelleme ve soyutlama olmadan hiçbir bilimsel bilgi mümkün değildir. Soyutlamanın toplumsal bilimlerdeki yeri özellikle önemlidir.

Mantıki soyut düşünce kavramlar, yargılar, çıkarsamalar ve varsayımlar biçimini alır. Her bilim gibi toplumsal bilimlerin de kendi kavram, ya da kategorileri vardır. Kategoriler keyfi olarak yaratılmış düşünceler değildir; gözlemlenen nesnenin değişik gerçek yanlarının, özelliklerinin ve ilişkilerinin insan zihnindeki yansımalarıdır. Kategorilerin ifade edilmesi, bilimsel yasaların kurulması için mantıki bir postüladır.

Toplum çok ayrı bir inceleme konusu olarak görülür. Doğa bilimlerinden alınan kategoriler bu alana uygulanamazlar. Toplu-

mun nitesel özellikleri - maddenin hareketinin özel bir biçimi -, fiziğin, kimyanın veya biyolojinin kategorileri aracılığıyla keşfedilip anlatılamaz. İşte bundan dolayıdır ki Sovyet bilginleri, toplumsal olayları fizik, kimya veya biyolojiye ait yasalar aracılığıyla açıklamaya çalışan bazı Batılı bilginlerin görüşlerini paylaşmamaktadırlar. Yine bundan dolayıdır ki tarihi maddecilik, toplumsal hayatı incelemek için kendi kategorilerini kendisi yapmaktadır.

Maddeci tarih anlayışı aynı zamanda diyalektik bir kavramdır. Bu demektir ki tarihi maddeciliğin kategorileri mutlak kategoriler olarak kurulamaz ve ebedi gerçekler sayılamazlar. Tersine diyalektik olarak düşünölmeleri gerekir. Yalnız esnek, hareketli ve görelî kategoriler toplumsal hayatın diyalektiklerini ve dış görünüşlerindeki farklılıkları yeterli olarak anlatabilirler.

Bir bütün olarak tarihi maddeciliğin metodolojik önemi gözönünde bulundurulmalı ve toplum bilimlerin her dalı için tarihi maddecilik yasalarından biri veya öteki ön plana çıkarılmalıdır. Örneğin Devlet ve hukuk kuramı ve tarihi konusunda, alt yapıların üst yapılar karşısında tayin edici bir rolü olduğunu bildiren yasaya özel bir metodolojik anlam verilmesi gerekir. Estetik, sanat ve ahlak tarihi konularında, toplumsal duygunun toplumsal varlığın bir ifadesi olarak görülmesi özellikle anlamlıdır.

Zorunlu olan olgusal verilerin yokluğu karşısında bilim adamları bilimsel sonuçlara ulaşmanın bir aracı olarak sık sık varsayımlara başvurmuşlardır. Varsayımlar, denendiklerinde doğru veya yanlış oldukları ispatlanabilen, bilimsel biçimde ileri sürölmüş önerilerdir.

Genel bilgi yasalarına uymakla birlikte toplumsal bilimlerin, toplumun gelişiminde saklı olan özne - nesne ilişkileri üzerine kurulu kendilerine özgü yanları da vardır. Doğal olaylardan farklı olarak toplumsal gelişim insan ilişkilerinin ürünüdür. İnsan edilgin bir nesne olarak değil, özne olarak - yani gerçeği değiştiren etkin, yaratıcı bir güç olarak - görölmektedir.

Aynı zamanda insanın «özne» rolünü edinerek üretim yoluyla kendisini ortaya koyma süreci, kendi - kendisi hakkındaki bilincinin gelişimine - yani kendisini, kendi dışında kalan doğadan ayırdecek duruma gelmesine - ayrılmaz bir biçimde bağlıdır. Bu süreç içinde insanın, kendi kendisini nesnel ve öznel olarak bulduğu görülebilir.

Özne - nesne diyalektiği zamanımızda özel bir önem kazanmaktadır, çünkü şimdi insan, tarihte eşi görülmedik bir rol oynamak-

ta, toplumu bilinçli olarak yöneltmekte ve gelişimini örgütlenmektedir. Öznele etkenler çok defa kütle hareketlerinin yalnız başarı veya başarısızlıklarını değil, bizzat bu hareketlerin sonucunu da belirlemektedir.

Bilginin son aşaması uygulamalıdır. Bilimlerin üzerlerine düşen görev, yalnız dünyayı açıklıyan bir düzen olmak değil, fakat aynı zamanda bu dünyayı değiştirecek bir araç da olmaktır. Marksist metodolojinin belirgin bir özelliği yalnızca bir bilgi aracı olarak değil, fakat dünyayı değiştirecek ve yeniden örgütlenecek bir araç olarak ileri sürülmesidir. Marksizmde uygulama bilimsel ve teknik deneyime indirgenemez; doğayı ve toplumu değiştirmeye yönelmiş insan faaliyetinin bütün maddi, toplumsal ve tarihi gerçeğini kapsar.

TOPLUMSAL BİLİMLERDE ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Araştırma yöntem ve teknikleri alanında her ülke deneyimler biriktirmiş olmakla birlikte sistemleştirme yeterli değildir. Burada yakın yıllarda özel bir önem kazanan yöntemlerin bazıları üzerinde duracağız.

İlk sorun, araştırma metodolojisi ile araştırma tekniği arasındaki ilişki sorunudur.

Ama bizzat Amerikan sosyologlarının da kabul ettikleri gibi, uygulamada deneysel sosyoloji ile genel kuram arasında bir boşluk vardır. Fakat birçok Batılı bilim adamı bunu inkâr etmektedirler.

Genel sosyoloji kuramı ile pratik araştırma arasında bir bağ kurulması sorunu S.S.C.B.'nde de ortaya çıkmaktadır. Burada genel kuramın varlığı, bu ilişki sorununun otomatik olarak çözümlendiği anlamına gelmez. Sovyet bilimsel yayınlarında genel kuram ile pratik araştırmayı birbirine bağlayacak yöntemlerin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bunun örneklerinden biri, pratik araştırma programları hazırlanırken sorular sorma yönünde geliştirilmekte olan kuramdır. Ampirik verilere dayanılırken hem ampirisizm, hem de soyut tartışma aşırılıklarından kaçınmak üzere, araştırma konusunu seçme ve ifade etme, sorunu belirleme ve planını çizme yolları, çok ayrıntılı teknik incelemelere konu olmuştur. Bu incelemeler sorunlara çözüm yolları bulunmasına yardım etmekte ve pratik eyleme imkân hazırlamaktadır. Programlar hazırlanırken bütün bu sorunlar dizisiyle karşılaşılmaktadır.

S.S.C.B.'nde yapılan pratik sosyolojik araştırmalara dayanılarak şunlar ileri sürülebilir : bir sosyolojik araştırma yapılırken talimatın dikkatle hazırlanması ve malzemenin hangi şartlar altında (tarlada mı, çalışırken mi yoksa dinlenme sırasında mı, bir sohbet sırasında mı, grup halinde konuşulurken mi, vs.) toplandığının göz önünde bulundurulması gerekir; aynı şeyler not alırken ve yorumlayıcı teknikleri kullanırken de göz önünde bulundurulmalıdır.

S.S.C.B.'ndeki sosyolojik incelemelerde, araştırmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere konferans çalışmalarından geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Pratik sosyoloji çalışmalarıyla ilgili olarak, daha fazla incelemeleri gerektiren birçok sorun ortaya çıkarılmıştır. Örneğin, araştırmalarda soruların olumlu veya olumsuz biçimde sorulabileceği bilinmektedir. Acaba sorunun biçiminin cevap üzerine etkisi nedir? Aynı şey dolaylı ve dolaysız sorular bakımından da incelenmelidir. Bu ve başka sorunların daha büyük bir dikkatle ele alınması gerekir.

Toplumsal bilimlerde genel nitelikteki yöntem ve teknik sorunlarından ayrı olarak, genellikle sosyolojik araştırmayla veya bazı toplumsal olay gruplarıyla ilgili her türlü belgenin sistemleştirilmesi ve sınıflandırılması daha birçok sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Bu yöntemin başlıca yanlarından biri araştırmadan elde edilen olgusal verilerin, istatistik ve matematik yollarıyla işlenmesidir. İşte burada matematik yoluyla elde edilen verilerle ilgili olarak bir ilke sorunu ortaya çıkmaktadır. İnce bir istatistiki tümdengelim tekniği, araştırma bulgularının doğruluğu konusunda «matematik (yanılmalar) hayaller» üretebilir. Gerçekte ise mevcut belgelerin çözümlenmesi, gözlem, soru - kâğıdı veya başka herhangi bir yolla elde edilen verilerin matematik biçimde işlenmesi, bu doğruluğu garanti etmeğe yetmez.

Sosyolog için sonuçların doğruluğu, araştırıcının istatistiki bir işleme tabi tutacağı ilk bilgilerin doğruluğuna bağlıdır. Bundan dolayı, güvenilir istatistiklere ihtiyaç bulunmakla birlikte, bunlar nesnellik için yeterli garanti sayılamazlar.

Öznellik ögesinin iki yolla sınırlandırılması mümkündür : (a) uygulanan yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi; (b) tek bir sorunu incelemek üzere, birbirini denetliyen çok değişik araçların kullanılması.

Toplumsal bilimlerde istatistiki ve matematik yöntemler daha büyük bir önem kazanmaktadırlar. Ekonomik olgulardan farklı ola-

rak daha değişken ve karmaşık olan toplumsal olgular, pek çok niteliksel etkenleri ihtiva etmekte ve bu olguların bir öznellik ögesi taşıma olasılığı daha yüksek bulunmaktadır. Aynı zamanda toplumsal olayları büyük sayılar yasası, olasılık kuramı ve ekonomik araştırmanın günümüzde kullanmakta olduğu öbür yöntemler yönetmektedir.

İstatistikî araştırma yöntemleri ve özellikle büyük sayılar yasası, gelişigüzel veya bireysel olaylar yığınının temelinde yatan yasaların ortaya çıkarılması için zorunludurlar.

Sosyoloji, istatistiklerin sağladığı verilerin bizzat özünü etraflı bir biçimde incelemedikçe görevinin bittiğini düşünemez. Sosyolog için istatistikî verilerin toplanması, işlenmesi ve yorumlanması, tek bir sosyolojik incelemenin farklı yanlarından başka bir şey değildir.

Metodoloji konusunda, araştırma alanındaki temel eğilimler incelenirken, matematik yöntemlerin ve modern hesaplama tekniklerinin ekonomi alanına uygulanışının incelenmesi faydalı olacaktır. Bu yöntemler geçen birkaç yıl içinde S.S.C.B.'nde, özellikle bilimsel planlama işlemlerinde kullanılmıştır. Matematik yöntemlerin sağladığı çok geniş imkânlar karşısında, ekonomik planlar alanındaki bütün bir bilgi - alma düzenini değiştirmek üzere girişilen çalışmalar halen ilerlemektedir.

Uygulamalı matematik alanında modeller kavramı, özellikle geçen birkaç yıl içinde hem ekonomik, hem de sosyolojik araştırma alanında dikkatleri geniş ölçüde üzerine çekmiş bulunmaktadır.

Toplumsal süreçlerin modellerini kurarken Sovyet bilginleri şu mütecanis grupları birbirlerinden ayırdetmektedirler : dinamik modeller, yapı modelleri ve karşılıklı - bağımlılık modelleri. Halen modeller, özellikle ekonomi alanında, gittikçe daha geniş ölçüde kullanılmaktadırlar. «Matematik ve elektronik tekniklerin planlamaya uygulanması» gibi konularda yapılan yayınlar bunun örnekleridir. S.S.C.B. bilimler akademisi ve federe cumhuriyetlerin bilim akademileri, ulusal üretimin planlanması ve örgütlenmesinin optimum bir ölçüde bilimsel ve matematik temellere dayandırılması için elektronik hesaplama tekniklerinin geliştirilmesinden sorumlu bulunmaktadır. Bundan dolayı elektronik makineler ve hesaplama (komputer) teknikleri Sovyetler Birliğinde geniş ölçüde kullanılmaktadır.

TOPLUMSAL BİLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Bundan önceki paragraflarda, toplumsal bilimlerin öbür bilimlerden nasıl ayrıldığı gösterilmiş bulunuyor. Daha ileri gitmeden, toplumsal bilimleri ve bunların konularını daha açık bir biçimde tanımlamak gerekmektedir. Toplumsal bilimler başlıca iki yoldan sınıflandırılmaktadır: (a) inceleme konusu ve bunun mantıki kapsamı üzerine kurulu bir sınıflandırma ve (b) bibliyografik bir sınıflandırma. Bu iki yol tam olarak birbiriyle çakışmamaktadır, çünkü birincisi ikincisi için metodolojik temelleri vermektedir. Bununla birlikte bibliyografik sınıflandırmanın kendine özgü gerekleri de vardır ve toplum hayatı ile ilgili yayınların - bilimsel nitelikte olmayanlar dahil - bütün yanlarını sistemleştirme ihtiyacını karşılamaktadır. Aynı zamanda bibliyografik sınıflandırmanın, mümkün olduğu kadar hızlı ve basit bir başvurma kaynağı ihtiyacını görmesi de gerekir.

Sınıflandırmanın ölçüleri şöylece özetlenebilir: (a) sınıflandırma toplumsal hayat ve toplumsal ilişkilerin çok değişik yanlarını gerçekte oldukları biçimde yansıtmalıdır; (b) ekonomik temellerin en uzağında kalan toplumsal hayat biçimleri, ancak temel biçimlere daha yakın olanlarla birlikte bilinebilirler; bundan dolayı sınıflandırma temel olayları üst yapılarla biribirine bağlamalıdır; (c) bir defa bu sınıflandırma üzerinde karar verildikten sonra, üst yapılardan felsefi temele ve bilime dönmek zorunludur; (d) toplumsal hayatın değişik yanlarını daha derinden kavrama çabası ve bizzat böyle bir hayatın gelişimi, yeni yanlara, yeni ilişkilere ve yeni farklılaşmalara yol açar; (e) toplumsal bilimlerin tasnifi, en değişken farklılıkları yansıtmalıdır; örneğin bilimin kuramsal, ya da uygulamalı karakterinin sistemli soyutlanma derecesi, vs. gibi.

Toplumsal ve doğal bilimleri iki ayrı çevre olarak düşünürsek, felsefe bu çevreleri biribirine bağlayan bağ olur. Biz bu çevreleri uluslararası düzeyde düşünüyoruz. Çünkü eğer toplumsal bilimleri gruplar halinde bir daire etrafında sıralayacak ve bu daireyi bir noktada kırarak olursak, temel toplumsal olaylarla -örneğin sanayideki ilişkilerle- ilgili olan bilimlerden üstyapıya ait toplumsal olaylarla ilgili olan bilimlere ve daha ilerde beşeri bilimler ve nihayet felsefe gibi toplumsal bilinç biçimleri ve bir bütün olarak toplumsal bilinçle ilgili bilimlere geçmemiz mümkün olur. Felsefeden de, döngülü bir hareketle, birçok ara gruplardan geçerek yeniden temel olaylarla ilgilenen bilimlere varıncaya kadar yolumuza devam ederiz.

Şimdi S.S.C.B.'nde on kategori içinde mütalâa edebileceğimiz toplumsal bilimlerin her birinin belirgin özelliklerini belirteceğiz.

Marksist felsefe. Doğa, toplum ve düşüncenin gelişimini yöneten genel yasaların bilimi, yani diyalektik ve tarihi maddecilik, siyasal ekonomi ve bilimsel sosyalizm Marksist - Leninist sistemin organik olarak birbirine bağlı üç kesiminden birini temsil eder. Felsefe sınıfların faaliyetlerine ve siyasete kuramsal bir temel sağlar. Yasa ve ahlâk ölçüleri alanında önemli bir aydınlatma ve tartışma yöntemi sağlar. Sanatın karakteri ve muhtevası üzerine derin etkilerde bulunur. Felsefe her yerde ve her zaman, toplumsal bilincin her biçiminin kuramsal temeli olarak kendini göstermektedir. Daha başlangıçtan beri toplumsal bilimlere felsefeyle bağlılık içinde bulunmuşlardır. Doğal ve toplumsal bilimlerin en yeni bulgularına dayanan Marksist felsefe, bilimlere dünya hakkında ... bir kavram ve ... genel bir felsefi yöntem sağlamaktadır. Böyle bir dünya anlayışı ve böyle bir metodolojik temel olmadan, türlü toplumsal bilim dallarının verimli bir biçimde gelişmesi düşünülemezdi bile.

Sosyoloji. Genel bir sosyolojik kuram olarak tarihi maddeciliği ve toplumsal hayatın değişik sorunlarıyla ilgili bazı toplumsal bilim dallarını içine alır. Tarihi maddecilik felsefenin bir parçası olarak görünmekle birlikte, aynı zamanda her toplumsal - ekonomik biçim içinde toplumsal gelişimi inceliyen bir sosyolojik bilimdir. Sosyolojinin belirgin yanı, toplumsal hayatın öznel yanlarını çözümlemesidir; bu öznel yanlar içinde insan, bir toplumsal grup veya sınıfın, vs., temsilcisi olarak görünmektedir.

Toplumsal bilimlerde araştırma metodolojisi. Bu dal temel genel kavramları, toplumsal bilimlerin içine girdiği kategorileri, bunların kuramsal ve ampirik araştırmayla ilişkisini, toplumsal gelişimin mantığını ve daha başka sorunları inceler.

Toplumsal gelişimin örgütlenmesi bilimi. Sosyalist ... bir toplumda gelişme imkânları özellikle büyük olan, geniş kapsamlı yeni bir toplum bilim dalı. Bu dal, toplumsal gelişme yasalarının gittikçe daha geniş ölçüde kullanılması üzerine kuruludur ve parti ile Devletin, toplumsal gelişimin temellerini sağlayan tek bir plan aracılığıyla toplumsal gelişimi ilerletmesini gözönünde bulundurmaktadır.

İktisat. Başka her bilim gibi iktisat da bir yandan uygulamalı bir bilim, bir yandan da genel bir kuramdır. Israrla belirtilmesi gerekir ki bir bütün olarak ele alındığında, iktisat bilimleri alanının

tamamı uygulamalı teknik bilimler ve bunlar aracılığıyla da birçok doğal bilimlerle yakın bir ilişki içindedir.

Siyasal bilim. Siyasal bilim toplumdaki siyasal ilişkiler, siyasal kurum ve örgütler ve siyasal kavram, düşünce ve kuramlarla ilgilenen bir grup bilimsel disiplinlere bağlanmıştır. Hep birlikte bunlar siyasal üst yapıyı meydana getirirler. Bundan dolayı siyasal bilim, belli bir toplumun siyasal üst yapısının incelenmesi diye tasvir edilebilir.

Değişik toplumsal bilinç biçimleriyle ilgilenen bilimler. Toplumsal bilincin değişik biçimleriyle ilgili bilimler arasında etik, estetik, kültürel incelemeler, ateizm, vs. yer almaktadır. Etik ahlâkın, bunun köken ve gelişiminin, ilke ve ölçülerinin ve bu ilke ve ölçülerin insanın toplumsal ve özel hayatında tuttuğu yerin bilimidir. Estetik artistik bilinç kuramı, güzellik bilimi, artistik yaratışı yöneten genel yasalar ve insanın gerçeğe estetik ilişkisi sorunlarını inceler.

Kültür incelemeleri kültür değerlerinin gelişimi, bu gelişimin aşamaları ve yasaları ve son olarak da bu kültürel değerlerin toplum içindeki rolü ile ilgilidir. Ateizm, insanın dünya hakkındaki hayali ve dinsel anlayışı ve bununla birlikte Tanrıya ve ölümden sonra bir dünyanın varlığına olan inancı ortadan kaldırmasının tarihini ve yasalarını inceler; ateizm insan ruhunu dinin beslediği hayallerden kurtarmanın yollarını ve araçlarını gösterir.

Toplumsal bilincin genel biçimlerinin bilimi. Bunlar (a) genel olarak toplumsal bilincin yapı ve biçimlerinin bilimi; (b) bilginin kuramsal sistemleştirilmesi; (c) sınıf bilinci bilimidir. ... Bu bilimler siyasal, beşeri ve sosyolojik bilimlerle yakın bir ilişki içindedir .

İnsan bilimleri. Bunlar antropoloji, lengistik, psikoloji, toplumsal psikoloji, pedagoji ve toplumsal tıp bilimleridir. Bütün bu incelemelerin konusu insandır; etno - jenetik, filo - jenetik, toplumsal ve tarihi gelişimi içinde, başka bireylerle, bir bütün olarak toplumla, doğa, kültür, geçmiş, şimdi ve gelecekle, nesnel gerçek ve «ego» nun öznel dünyası ile ilişkileri içinde bir bütün ve kişilik olarak incelenen bireydir. Bundan dolayı insan bilimleri bugün insan kültürünün önemli bir parçası olmuştur. İnsanın iki yanı vardır: bir yandan o bir canlıdır - yeryüzünde en yüksek ölçüde gelişmiş hayat biçimi -, öte yandan da tabiatı gereği o bir toplumsal varlıktır : toplumun gelişiminin hem âmili, hem de ürünüdür. Bundan dolayı bütün insan bilimleri doğa bilimleri ve hepsinden çok anatomi ve fizyoloji ile yakın ve çözülmez bir bağlılık içindedir.

Tarihi bilimler. Bu bilimler grubu felsefeyle birlikte insan bilgisinin en eski dalları arasında yer alır. Tarihi bilimler Marksist felsefe ile yakın bir bağlılık içindedirler...

Toplumsal bilimlerin bu tasnifi asla tam yapılamaz, çünkü her yıl yeni bilim dalları ortaya çıkmaktadır. Bazan bu yeni disiplinler eski disiplinlerin konusunu tamamen kendi üzerlerine almakta, bazan da eski disiplinler konularını ancak kısmen korumaktadırlar. Bunun sonucu olarak disiplinler ve disiplin grupları arasındaki ilişkiler sürekli olarak değişmektedir.

Yukarda sayılan on grulu sınıflandırma bazı ilkelere dayanmaktadır; burada bunların ancak birkaçına değinebileceğiz. Sınıflandırma şu temellerden biri üzerine oturtulabilir: (a) bilimin bir veya öbür alanında ulaşılmış olan soyutlama derecesi; (b) görevsel bir bakış açısı (örneğin, iktisat, üretim, tarım, ulaştırma ve haberleşme ekonomileri gibi bölümlere ayrılabilir); (c) yersel bir bakış açısı (örneğin etnografi ülkelere ve bölgelere göre bölümlere ayrılmaktadır); (d) toplumsal hayatın olaylarının karmaşıklığı; bu karmaşıklık, hepsi birbirine sıkı sıkıya bağlı olan değişik toplumsal bilim grupları arasındaki ve her grup içinde de bireysel disiplinler arasındaki ilişkilerin karmaşıklığında yansımaktadır. Bu özellikle felsefi bilimler, toplumsal araştırmanın metodolojisi ile ilgilenen bilimler ve toplumsal ve tarihi bilimler, vs. bakımından doğrudur. Bu karmaşıklık yalnız toplum bilim grupları ve bireysel disiplinler arasındaki ilişkilerde değil, fakat aynı zamanda bunlarla teknik ve doğal bilimler arasındaki ilişkilerde de açıkça görülmektedir. Bu güçlük esas itibariyle, birçok kesimi teknik bilimler ve bunlar aracılığıyla da doğal bilimlerle yakından ilişkili bulunan iktisat bilimi alanında ortaya çıkmaktadır. Matematik toplum bilimler alanına gittikçe artan bir ölçüde girmektedir. Biyoloji, anatomi ve fizyoloji ile insanı bir toplumsal varlık olarak inceleyen bütün bilimler arasında yakın bağlar vardır.

TOPLUMSAL BİLİMLERİN BAZILARINDA BAŞLICA GELİŞME EĞİLİMLERİ

Bu tebliğde, S.S.C.B.'nde toplum bilim araştırmaları alanındaki başlıca eğilimleri gözden geçirmeğe çalışmayacağız. Yalnızca başlıca bilim gruplarının herbirindeki eğilimlerin bazılarını kısaca gözden geçirmekle yetineceğiz.

Felsefe

Felsefe alanında başlıca eğilim Leninist dönemin işlenmesi, Marksist kuramın geliştirilmesi ve Leninizm sorununun günün sorunları ile ilişkisi içinde incelenmesidir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği Komünist Partisinin programında yer alan tutum ve düşüncelerin işlenmesine de çalışılmaktadır ...

Bu eğilimlerin önemli bir yanı, işçi ... hareketlerinin uluslararası ve ulusal yanları arasındaki diyalektik ilişkiler konusunda Leninist öğretinin işlenmesidir. Sosyalist toplumun gelişimi... konusunda Leninist öğretinin işlenmesine özel bir dikkat gösterilmektedir. Bu amaçla sosyalist ekonominin temelleri konusunda Leninist düşünce, sosyalist devlet üzerine Leninist düşüncenin gelişimi incelenmekte, hükümet, bilimi, çalışma hayatının bilimsel örgütlenmesi ve daha birçok konuda Leninist öğretisi işlenmektedir. Başka bir akım da Lenin'in sosyalizmin bir dünya düzenine dönüştürülmesi konusundaki düşüncesinin işlenmesi, farklı düzenlere sahip devletlerin barış içinde birarada yaşaması konusundaki Leninist öğretinin geliştirilmesi ve ulusal kurtuluş hareketleri konusunda Leninist öğretinin işlenmesi yönündedir.

Marksist felsefenin başka sorunları arasında maddeci kuram ile bu kuramın yasa ve kategorilerinin işlenmesine ve diyalektik mantığın kategoriler düzeninin geliştirilmesine çok büyük bir önem verilmektedir.

Kuram ile uygulama arasında bir uyum sağlanması sorunu üzerinde önemle durulmalıdır; bilimi ekonomik üretimin hizmetine koşmak sürecinin ve toplum hayatında bilimin artan rolünün incelenmesi bu sorunla yakından ilişkilidir.

Sosyoloji

Yukarıda belirtildiği üzere sosyolojinin sorunlarının işlenmesinde iki yan vardır: genel sosyoloji kuramı (tarihi maddecilik) ve pratik sosyolojik araştırma. Genel sosyoloji kuramının gelişimi, toplumsal olgular, toplumsal ilerleme, toplumsal ilişkiler, vs. gibi sosyolojinin kavram ve kategorilerinin incelenmesiyle ilişkilidir. Bu konuyla ilgili başka bir inceleme alanı da toplumsal gruplar, toplumsal kalıplar, toplumsal grupların tipolojisi vs. gibi kavramlarla ilgilidir.

Genel kuramla ilgili bir başka temel akım da toplumsal yasaların ifadesine kavuşma mekanizmasının incelenmesidir. Buna,

toplumsal yasaların ortaya çıkış mekanizmasının incelenmesine müsbet bilimlerin uygulanması sorunu da dahildir.

Genel sosyoloji kuramının önemli bir yanı, kuram ile uygulamalı sosyolojik araştırma arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Uygulamalı sosyoloji araştırmaları alanında bir çok akımlar vardır ve başlıcaları şunlardır: (a) günün sanayi sorunları alanında toplumsal araştırmalar; (b) modern tarımın sorunları üzerine toplumbilimsel inceleme; (c) bilim adamları ve plancıların işlerinin özellikleri üzerine toplumbilimsel inceleme; (d) mesken sorunları üzerine incelemeler; (e) nüfus incelemeleri; (f) topluluğun manevi hayatı üzerine incelemeler.

Toplumsal bilimlerde metodoloji ve metot

Bilimsel bilgi kuramı ve mantığının geliştirilmesi konusundaki şu akımlar üzerinde özellikle durulmalıdır: modern bilimsel bilginin gelişme yasaları; doğa ve toplum bilimlerinde genel ve özel yöntemler arasındaki ilişkinin incelenmesi; genel bilim kalıbının ve günün bilimini sınıflandırma ilkelerinin incelenmesi; günün biliminin gelişimindeki temel akımların incelenmesi; bilimin türlü dallarının bütünlenmesi ve farklılaşması.

Toplumsal gelişimi örgütlendirme bilimi

Bu alandaki ilk eğilim, toplumsal gelişimin örgütlenişini yöneten genel yasaların ve temel ilkelerin incelenmesidir; buna parti ve Devletin siyasal, ekonomik ve kültürel hayatın planlı gelişimini sağlamak üzere klavuzluğunun bilimsel ilkelerini incelemek ve faaliyetlerini çözümlenmek de dahildir ...

Başka bir eğilim de önderliğin yasal çerçevesinin geliştirilmesi yönündedir.

İktisat

Bu alandaki gelişim, toplumsal üretimin etkinliğini arttırmak suretiyle sosyalist ekonominin (evrimi) sürecinin çözümlenmesi konusunda olmuştur. Uygulamada iktisat, sosyalizmin siyasal ekonomisi gibi önemli konuları da kapsamaktadır.

Bir başka eğilim iktisadi planlamayı geliştirme yollarının, üretimin örgütlenişini yöneten bilimsel ilkelerin ve daha etkin üretim araçlarının incelenmesi yönündeki eğilimdir.

İktisadi planlamanın matematik yöntemlerinin incelenmesine ve uygulanmasına özel bir önem verilmektedir. Bu eğilim, ulusal ekonomiyi optimum ölçüde planlamak amacıyla tek bir otomatik düzenin kurulması tasarısı ve ülkeyle ilgili bütün bilgileri elektronik hesap makineleri aracılığıyla otomatik bir biçimde işliyecek sistemlerin kurulması yönündedir.

Siyasal bilimler

Burada başta gelen sorun, Sovyetler Birliğinde sınıf farklarının ortadan kaldırılma yollarının incelenmesi, entellektüellerle beden işçileri arasındaki toplumsal farklılıkların geriye kalanlarını ortadan kaldırmak üzere alınmış olan tedbirlerin pratik bir tahlili, şehirlerle köyler arasındaki temel farklılıkların ortadan kaldırılması ... sorunlarının incelenmesi yönündedir.

Bu alanda üzerinde durulan bir başka sorun da yeni sosyalist ülkelerin ortaya çıkışı ve mevcut sosyalist ülkeler arasında uluslararası bir topluluk kurulması (ve yakınlaşma olması) süreçlerinin incelenmesidir. Uluslararası işçi hareketlerinin ve ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişimini yöneten yasalar da siyasal bilimlerin incelediği konular arasındadır. Bunun gibi uluslararası işçi hareketlerinin geçirdiği deneyimler incelenip yayılmakta, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin kurtuluş mücadeleleri incelenmektedir.

Savaş ve barış sorunları, Marksist - Leninist kuramın temel sorunlarının işlenmesi, uluslararası ilişkiler, vs. de siyasal bilimlerin inceleme konusuna girmektedir.

Toplumsal bilincin değişik biçimlerini inceliyen bilimler

Bu bilimler topluluğun manevi hayatıyla ilgilenmekte ve sosyalist bilincin gelişimini yöneten yasaları, kişiliğin tam gelişimini ve yeni bir ahlâkın ortaya çıkışını incelemektedirler.

Bu grup bilimlerin en önemli yanı Marksizm - Leninizmin estetik sorunlarını ve sosyalist gerçekçilik kuramını incelemesi ve partiyle halkın, artistik yaratıcılığın ilkeleri konusundaki birliği gibi bir dizi metodolojik sorunları işlemesidir; bir sanat eserinde, bir gelenek veya yenilikte, öz ile biçim arasındaki diyalektik birlik; bilim, teknoloji ve sanat arasındaki karşılıklı ilişkiler, vs. de bu bilimlerin incelediği konular arasındadır.

Özel bir eğilim, toplumsal düşüncenin ve dünya kültürünün tarihini, dünya kültürünün gelişimini yöneten yasaları incelemek yönündedir.

Toplumsal bilincin genel biçimlerinin bilimi

Bu alandaki en yaygın eğilimler bilincin kalıp ve biçimlerinin, toplumsal bilincin gelişimini yöneten yasaların ve bu gelişimle bilgi kuramı arasındaki ilişkinin incelenmesi yönündedir. Bu bilimin en önemli yanlarından biri, dünya hakkında bilimsel bir kavram yapmanın yasalarını ve sosyalist düzende eğitim sorununu incelemesidir.

İnsan bilimleri

İnsan Marksist felsefenin ve bütün toplumsal bilimlerin merkezi sorununu teşkil ettiği ölçüde bu grup bilimler gittikçe artan bir önem taşırlar. Bu alanda bir çok eğilimler vardır : (a) antropoloji : bir yandan insan türünün kökenleri ve fiziki örgütlenişi üzerine antropolojik incelemeler yapılmakta, öte yandan da antropolojinin toplumsal yanları gittikçe artan bir önem taşımaktadır; (b) sosyal psikoloji; (c) lengistik : Marksist - Leninist bilgi kuramının tamamlayıcı bir parçası sayılan lengistik biliminin metodolojik sorunlarının incelenmesi; bilgilerin iletilmesinde doğal ve yapay işaret düzenlerinin tuttuğu yer; bilgilerin iletilmesinin ve korunmasının temel bir aracı olarak dilin incelenmesi; bir halkın sözlü kültürünü geliştirme yollarının incelenmesi; nisbeten bağımsız bir toplumsal olay sayılan dil yapısının incelenmesine gittikçe artan bir önem verilmektedir.

Tarih

Tarih biliminin gelişiminde başlıca eğilimler, birçok metodolojik sorunun işlenmesiyle ilgilidir : tarihi olgu ve mantık arasındaki ilişkinin çözümlenmesi; insanın tarihi gelişimini yöneten genel yasalarla farklı halkların gelişiminin özel yanları arasındaki ilişki; tarihi sürecin bilimsel olarak dönemlere bölünüşünün incelenmesi; sınıfların gelişiminde sınıf etkeninin ve sınıf çatışmasının incelenmesi; tarihin biçimlendirilmesinde kütlelerin ve bireylerin payı, vs.

Tarihi araştırmalar alanında Sovyetler Birliği Komünist Partisinin tarihi, sosyalist Ekim Devriminin tarihi, S.S.C.B.'nde sosyalizm ve komünizmin kuruluşunun tarihi, sosyalizm ve komünizmin kuruluşu döneminde sosyalist ulusların ve ulusal ilişkilerin gelişiminin tarihi ve S.S.C.B. devletinin kuruluş tarihi.

Tarihi araştırmanın ana çizgileri, gelişmenin biçimleri ve özel yanlarının ve toplumsal - ekonomik gruplar arasındaki değişimlerin incelenmesini; özellikle sınıfların kuruluşu ile ilgili en yeni bulgu-

ları da göz önünde tutarak Marksist dünya tarihi kavramının incelenmesini ve belli ülkelerin tarihi içinde dünya tarihini yöneten genel yasaların bulunmasını içerir; ayrıca tarihin genel biçimlenişinde nesnel ve öznel etkenlerin rolü ve aralarındaki karşılıklı ilişkileri inceler ve halkların tarihinde devrimci gelenekleri değerlendirir. Tarihi araştırmanın bütün öbür bilim gruplarında da yeri vardır.

(Çevirenin notu: Bilimsel çalışmada karşılaştırmalı araştırma ve incelemelerin öneminin ne kadar büyük olduğu bilinen bir husustur. Bu yazıyı da, dünyanın iki büyük kampından birine giren ülkelerde toplum bilimlerin nasıl işlenmekte olduğu konusunda bir fikir verdiği ve yetkili bir kişi tarafından yazılmış olduğu için türkçeye çevirdik. Ancak Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinin karşılaştırmalı bilimsel çalışmaları kısıtladığını üzülerek belirtmemiz gerekmektedir. Nitekim bu yazıdaki bazı cümle ve ifadeler, sözü geçen yasal hükümlere aykırı düşebilir endişesiyle metinden çıkarılmış ve yerine (...) işareti konmuştur.)